

Izvorni znanstveni rad
UDK 930.85:663.25+343.21(497.5DUB)“13”
Primljeno: 26.10.1997.

IN TABERNA QUANDO ERANT (ŽIVOT U DUBROVAČKIM KRČMAMA PREMA KAZNENIM SPISIMA 14. STOLJEĆA)

GORDAN RAVANČIĆ

SAŽETAK: Brojnost krčmi u odnosu na broj stanovnika pokazatelj je da su krčme bile važan dio svakodnevnice srednjovjekovnih Dubrovčana. To svjedoči i činjenica da su se neke od njih nalazile u najužem centru grada. Njihova posjećenost bila je u najužoj vezi s ritmom rada, a njihov razvoj ovisio je o stanju vinograda i vinskoj trgovini. Pored ekonomskih pitanja u instituciji krčme mogu se uočiti i drugi povijesni problemi, posebno funkcioniranje svijesti srednjovjekovnog čovjeka.

Kultura uzgoja vinove loze, a uz to i kultura ispijanja vina tj. njegove upotrebe u svakodnevnom životu, jedna je od bitnih karakteristika civilizacije mediteranskog kruga u srednjem vijeku. Nemali broj statutarnih odredbi mediteranskih komuna vezanih uz vino svjedoči da to uistinu nije bila tek usputna pojava unutar tog civilizacijskog kruga.¹ Dubrovački statut iz 1272. godine nije u tome izuzetak. U 8 knjiga statuta (oko 490 kapitula) s vinom i vinogradima može se povezati 56 kapitula. Vino je u srednjovjekovnom Dubrovniku spadalo u artikle ishrane, tako da je općinska briga za vino dolazila odmah poslije brige za žito.² Ako to imamo na umu, kao i činjenicu da se radi o komunalnim društvima u kojima se teži statutarnom propisivanju i reguliranju svih segmenata javnog (a često i privatnog) života, tada nas ne treba začuditi tolika brojnost kapitula vezanih uz vino. I u kasnijim zakonskim zbornicima Dubro-

---

Gordan Ravančić, mlađi je asistent u Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu. Adresa: Hrvatski institut za povijest, Opatička 10, 10000 Zagreb.

---

vačke Republike odredbe o vinu, njegovu uvozu i distribuciji te uzgoju vinove loze česte su, gotovo neizostavne prilikom propisivanja odredbi za nove teritorijalne stečevine.³ O važnosti vina i vinove loze svjedoči i činjenica da je Dubrovačka općina određivala posebne službenike koji su provjeravali količinu vina u gradu i nadzirali rad krčmi, a postojali su i posebni vinski carinici.⁴

Kao prehrambeni artikl, vino je bilo u svakodnevnoj upotrebi. Kao i danas, postojala su mjesta gdje se vino moglo kupiti i konzumirati - krčme. U monografiji o obrtima i uslugama u srednjovjekovnom Dubrovniku, krčmi i krčmara dotakao se Josip Lučić. Lučić je ovaj obrt podveo pod prehrambenu struku i obradio njegove općenite značajke i funkcije u zajednici.⁵ Kroz nekoliko krčmarskih oporuka Lučić je pokušao donekle ocrtati i društveni status krčmara.⁶ Trgovinu vinom na veliko u Dubrovniku u 14. stoljeću, kao i događaje koji su na nju utjecali, dobro je obradila Dušanka Dinić-Knežević. U svom članku ona se dotakla i prodaje vina na malo, a time i mjesta gdje se ono prodavalo i konzumiralo.⁷ Na temelju statuta grada i izvorne građe okvirno je opisala tehniku poslovanja dubrovačkih krčmi u 14. stoljeću, s napomenom da o cijenama prodaje vina na malo nisu sačuvani podaci.⁸

U oba navedena rada dotaknuta je i društvena funkcija krčmi u srednjovjekovnom Dubrovniku, ali samo dotaknuta. Čini mi se da se kroz život i rad krčmi u srednjem vijeku može uočiti i osjetiti i ritam života srednjovjekovnog čovjeka, i to ne samo onog produktivnog, nego i onog s margina društva. Za ovakav pristup prošloj zbilji kazneni spisi pružaju obilje podataka, jer u njima se navode brojne osobe iz života grada koje inače nikad ne bi ostale zabilježene. Riječ je o registrima pod nazivima *Lamenata de foris* ili *Liber de maleficiis* iz sredine i druge polovice 14. stoljeća, pisanima kancelarijskom goticom, u kojima

¹ *Brački statut* - 18:263; *Trogirski statut* - 20:442; *Korčulanski statut* - 32:435; *Hvarski statut* 24:210; *Splitski statut* - 23:603.

² Dušanka Dinić-Knežević, »Trgovina vinom u Dubrovniku u XIV veku.« *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 9 (1966): 83.

³ *Liber Viridis*. Beograd: ur. B. Nedeljković, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda III, vol. 23., SANU, 1984: cc. 179, 214, 466.

⁴ D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 57.

⁵ Josip Lučić, *Obrti i usluge u Dubrovniku do početka 14. stoljeća*. Zagreb: Institut za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1979: 110-113 i 122-123.

⁶ J. Lučić, *Obrti i usluge*: 123.

⁷ D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 55-63.

⁸ D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 58.

su zabilježene tužbe podnesene pred kneza i njegov savjet, te njihov razvoj.⁹ Između brojnih tužbi neke se odnose i na ekscesne situacije koje su izbijale u krčmama, ili su u njih bili uključeni krčmari.¹⁰ Gotovo sve tužbe počinju jednakom formulom u kojoj se iznosi ime tužitelja i tuženika, te krivično djelo, nakon čega slijedi popis svjedoka, a ponekad i njihovi iskazi. Pored bilješki o samom zločinu, ti iskazi često govore i o događajima koji su prethodili samom kriminalnom djelu. Ovi spisi, osim što mogu poslužiti kao izvor za istraživanje pravnog sistema u srednjovjekovnom Dubrovniku, mogu nam i "otvoriti prozor" u djelić svakodnevnice običnog čovjeka tog vremena. Tim tragom donekle ide i članak *Post tertiam campanam* Zdenke Janeković-Römer, u kojemu se autorica dotakla noćnog života i u krčmama.¹¹

***

Zanimljivo je primijetiti da krčmari, izgleda, nisu bili vlasnici prostora u kojem su radili. Naime, često se uz ime krčmara navodi i ime vlasnika krčme u kojoj je ovaj prodavao vino.¹² Isto tako krčmari nisu prodavali svoje vino, nego vino vlasnika krčme ili neko drugo. Iz toga proizlazi da se krčma nije vodila u vlastitoj režiji, nego preko krčmara. Tako izgleda da je krčmarski obrt imao funkciju posredništva u prodaji vina na malo. Razlog tomu možda je taj što su vlasnici prostora i vina vrlo često bili plemićkoga roda, te je vođenje krčme bilo ispod njihova društvenog statusa.

Pri stupanju u službu krčmar je s vlasnikom krčme sklapao ugovor u kojemu je bila određena plaća, a vlasnik mu je morao davati i hranu, po dubrovačkom običaju.¹³ Visina plaće, izgleda, ovisila je o količini prodanog vina (oko 6 folara po vjedru vina).¹⁴ Istovremeno je bilo zabranjeno plaćanje krčmarice na dan, mjesec i godinu, isključujući one koji su tako već ugovorili.¹⁵ To bi nas moglo

---

⁹ Tekst je nastao na temelju kaznenih spisa dubrovačke komune iz sredine i druge polovice 14. st. koji su do danas neobjavljeni i čuvaju se u Povijesnom arhivu u Dubrovniku: *Liber de maleficiis* (dalje: *LM*), ser. 50-1, sv. 10; *Lamenta de foris* (dalje: *LF*), ser. 52, sv. 1; *Lamenta de intus et de foris* (dalje: *LIF*), ser. 53, sv. 1.

¹⁰ Unutar pregledane građe naišao sam na 51 takav slučaj.

¹¹ Zdenka Janeković-Römer, »*Post tertiam campanam* - dubrovački noćni život u srednjem vijeku.« *Otium* 1 (1993): 6-13.

¹² Primjerice: *LM*, sv.10, f. 58', 45, 89'.

¹³ D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 55.

¹⁴ D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 55.

¹⁵ D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 56.

navesti na zaključak da je položaj krčmara bio sveden na razinu najamnog rada, tj. da se tu ne radi o obrtu. Zaista, za ovo razdoblje nema svjedočanstva o bilo kakvom cehu krčmara, ali prvi poznati podatak o tome nalazi se već u odluci Malog vijeća od 11. veljače 1449. godine, u kojoj se potvrđuje matrikula krčmara.¹⁶ Pored toga, evidentno je da krčmar u posao nije ulagao samo svoju radnu snagu, nego i znanje. Morao je znati računati i vrlo vjerojatno biti pismen, jer je vlasniku vina bio odgovoran za novac od prodaje.

Prodaja vina po krčmama bila je strogo kontrolirana. Naročito se mnogo računa vodilo o mjerama za vino, koje su morale biti ispravne.¹⁷ U krčmama se prodavalo čisto vino (*vinum purum*), bijelo (*vinum album*) i svijetlo crveno, rujno vino (*vinum vermelum*).¹⁸ Prodaja pak vina u koje se stavljao med (takozvana *molča* ili *mulsa*) bila je statutom strogo zabranjena.¹⁹ Pored pića, krčma je zasigurno nudila i druge sadržaje. U kaznenim spisima naišao sam na podatak da su gosti igrali neku igru.²⁰ Vjerojatno se radilo o nekoj vrsti kockanja.²¹ Osim što je pružala mogućnost druženja uz piće i igru, u krčmi se vrlo vjerojatno posluživala i hrana.²² To što se u krčmama vjerojatno i pripremala hrana, moglo bi donekle objasniti jednu odredbu dubrovačkog statuta po kojoj su krčme mogle biti samo u kamenim zgradama, jer je za pripremu jela bilo potrebno ognjište.²³

Rad krčmi bio je statutom limitiran do trećeg zvona.²⁴ Radno vrijeme krčmi bilo je, dakle, danju, i to u sve dane u tjednu i godini.²⁵ Ali kako se vidi iz

¹⁶ Dragan Roller, *Dubrovački zanati u XV i XVI stoljeću*. Zagreb: JAZU, 1951: 158.

¹⁷ D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 56.

¹⁸ J. Lučić, *Obrti i usluge*: 111.

¹⁹ *Statut grada Dubrovnika 1272*. Dubrovnik: prijevod M. Križman - J. Kolanović, Historijski arhiv Dubrovnik, 1990: lib. VI, c. 40; J. Lučić, *Obrti i usluge*: 111.

²⁰ *LM*, sv. 10, f. 89'.

²¹ *LM*, sv. 10, f. 89' ; D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 57; Z. Janeković-Römer, »*Post tertiam campanam*: 8.

²² Potvrdu pretpostavke Josipa Lučića da su krčmarice spremale jelo gostima (J. Lučić, *Obrti i usluge*: 122) našao sam u navodu Dragana Rollera o odluci Malog vijeća od 24. listopada 1504. po kojoj se u krčmama smije za 1 dinar davati mesa svega pola libre manje nego u mesnicama (D. Roller, *Dubrovački zanati*: 158).

²³ *Statut grada Dubrovnika*: lib. VI, c. 38.

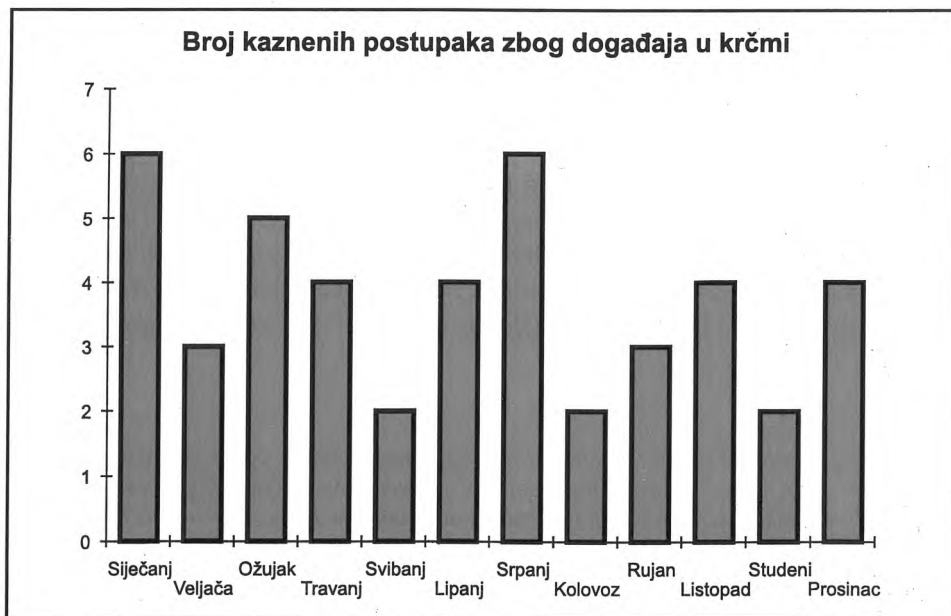
²⁴ *Statut grada Dubrovnika*: lib. VI, c. 26.

²⁵ *Liber Omnium Reformationum*. Beograd: ur. A. Solovljević, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda III, vol 6, SKA, 1936: pag. X, c. 3.

članka *Post terciam campanam*, mnogi to pravilo nisu poštovali, nego su i noću zalazili u krčme.

Gledano kroz kaznene spise izgleda da je posjećenost krčmi kroz cijelu godinu bila redovita, ali se u zimskim mjesecima povećavala. To samo potvrđuje tezu o povezanosti ritma života srednjovjekovnog čovjeka s ritmom prirodnih ciklusa. Da se radi o svojevrsnoj analogiji ritma rada i ritma prirode, a ne o pukom sklanjanju u krčme pred zimskom hladnoćom, na neki način upućuje porast posjećenosti krčmi (zapravo porast broja ekscenčnih situacija vezanih uz krčme i zabilježenih u kaznenim spisima) i krajem lipnja i u srpnju. Objašnjenje tog porasta ne možemo tražiti samo u klimatskim promjenama u različitim godišnjim dobima. Po mom sudu odgovor leži u odnosu spram ritma rada kroz godinu. Naime, većina stanovništva zaposlenog u agraru radila je u vinogradima. Do kraja lipnja poslovi u vinogradima bili su gotovi, nakon čega se grožđe puštalo da zrije.²⁶ Time se veliki dio stanovništva, uvjetno rečeno, našao besposlen, tj. s mnogo više slobodnog vremena nego do tada. To bi potrajalo sve do berbe, koja je počinjala u drugoj polovici kolovoza.

Grafikon 1. Posjećenost krčmi tijekom godine

²⁶ J. Lučić, *Obrti i usluge*: 110.

Posjećenost je, dakle, donekle ovisila o radnim danima, a to se lijepo može pratiti i kroz učestalost kriminalnih djela u krčmama kroz tjedan. Iz kaznenih spisa proizlazi da je najviše tuča i svađa po krčmama bilo krajem tjedna, iz čega možemo pretpostaviti da je tih dana bila i najveća posjećenost. Prema kaznenim spisima, od 48 identificiranih ekscesnih situacija po krčmama 22 su se dogodile krajem tjedna.²⁷ To ne mora biti sasvim mjerodavan pokazatelj posjećenosti krčmi, no ipak smatram da se na ovaj način bar donekle može uočiti učestalost posjećenosti.

U krčme su zalazile osobe vrlo različitih zanimanja i različitih interesa. U njima se moglo naići na razne slugе, obrtnike (postolare, mesare, klesare, zlatare...), ribare, mornare, familijare kneževe družbe,²⁸ općinske službenike (općinski glasnici, mjeritelj vina/*mensurator vini*,²⁹ zapovjednik tvrđe...³⁰), otočane te došljake iz drugih gradova...³¹ Već na prvi pogled može se uočiti šarolikost te klijentele. I razlozi njihova dolaska u krčme vjerojatno su bili različiti. Kao prvo možemo se upitati za razloge općinskih službenika. Moguće je da su u krčmu dolazili po službi (kao mjeritelj vina), ali smatram da su isto tako vrlo vjerojatno dolazili i *ad bibendum*. Zanimljivo je, također, primijetiti da se iz kaznenih spisa jasno može očitati da su krčmari i krčmarice često znali dolaziti na piće u krčme u kojima sami nisu radili.³² Pored ovih posjetilaca, koje možemo svrstati u pojedine kategorije prema njihovu zanimanju ili mjestu podrijetla, kazneni spisi spominju i čitav niz osoba kojima se navodi samo ime. Vjerojatno u toj skupini treba tražiti i trgovce na koje inače nisam naišao u tim spisima.

U šarenilu svijeta koji je zalazio u krčme izgleda da su se dijelom brisale neke socijalne barijere komunalnog društva. Jedan slučaj posebice upućuje na to: prilikom istrage jednog sukoba u krčmi, gdje je počinitelj bio zlatar Peko (*Pechus/Pecus aurifex*), pozvani su za svjedoke zajedno Jakša Gundulić (*Iaxa de Gondola*), Đivo Saračić (*Ifchus de Seracha*) i kožar Bogoje (*Bogoe*

---

²⁷ Važno je pripomenuti da srednjovjekovno računanje vremena, s početkom dana u sumrak prethodnog dana, bitno otežava određivanje točnog vremena zločina. Pogotovo zato što se svjedoci u iskazima služe nepreciznim vremenskim oznakama: *hodie, heri, heri de sero* i sl.

²⁸ *LIF*, sv. 1, f. 4, 125.

²⁹ *LM*, sv. 10, f. 107'.

³⁰ *LM*, sv. 10, f. 102'.

³¹ *LM*, sv. 10, f. 45; *LIF*, sv. 1, f. 102, 143, 181'.

³² *LM*, sv. 10, f. 117'; *LIF*, sv. 1, f. 94'.

pelliparius).³³ Spomenuti dubrovački plemići bili su višeg društvenog statusa nego spomenuti kožar, te je potpuno razumljivo zapitati se što su oni zajedno radili u istoj krčmi.³⁴ Postojanje još nekoliko sličnih slučajeva navodi me na prihvaćanje gore spomenute teze o brisanju socijalnih barijera.³⁵ Možda bi detaljnije proučavanje života u krčmama moglo rezultirati i identificiranjem svojevrsne subkulture koja se razvijala u krčmi.

No, spomenuti primjer zanimljiv je i iz još jednog razloga. Povod tuči bilo je to što je tužitelj Bratoslav Dobrosravić (*Bratosclauus Dobrosclauich*) tukao svoju ženu (vjerojatno u krčmi) na što je Peko "uskočio". Žene se općenito vrlo rijetko spominju kao posjetioci krčmi i tek poneka (izuzevši same krčmarice) ponekad zna zalutati u prostorije krčmi.³⁶ Razlog nezalaženja žena u krčme možda leži u samom odnosu srednjovjekovnog društva prema ženi općenito. Pored toga, u krčmama su uz piće često kolale grube šale na račun žena.³⁷ Ni same krčmarice, koje su zbog posla morale dosta vremena provoditi u krčmi, nisu bile na najboljem glasu.³⁸ To uopće nije čudno ako imamo na umu česte nemire do kojih je dolazilo po krčmama.

Gužve koje su nastajale po krčmama, koliko se može iz kaznenih spisa vidjeti, iskorištavali su i lopovi.³⁹ No, nisu samo lopovi krali. Ponekad su i krčmari znali potkradati vlasnike krčmi.⁴⁰ Ukoliko bi vlasnik krčme ili vina smatrao da ga krčmar(ica) potkrada mogao je podnijeti tužbu sudu i tražiti da se ovaj zatvori, ali je morao dokazati da govori istinu o krčmarevu dugu.⁴¹ Da ovakve situacije spriječi, općina je 21. siječnja 1349. u Malom vijeću donijela uredbu da krčmari i krčmarice ne smiju više novac od prodanog vina na kraju

³³ *LIF*, sv. 1, f. 156.

³⁴ Pregledavajući tabele dubrovačkog plemstva u 14. stoljeću nisam uspio pronaći gore navedenu dvojicu što ukazuje na mogućnost da su bili izvanbračni potomci. Vidi: Irmgard Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*. Beograd: SANU, posebna izdanja, knj. 340, 1960. i Josip Lučić Josip, »O dubrovačkom patricijatu u XIV stoljeću.« *Historijski zbornik* 17 (1964): 393-411.

³⁵ Primjerice: *LM*, sv. 10, f. 102'.

³⁶ *LM*, sv. 10, f. 117'; *LF*, sv. 1, f. 140'; *LIF*, sv. 1, f. 207'.

³⁷ Z. Janeković-Römer, »*Post tertiam campanam*»: 8.

³⁸ J. Lučić, *Obrti i usluge*: 123.

³⁹ *LM*, sv. 10, f. 109; *LF*, sv. 1, f. 37, 46, 103, 140'; *LIF*, sv. 1, f. 196.

⁴⁰ *LF*, sv. 1, f. 2; *Libri Reformationum II*. Zagreb: ur. Franjo Rački, Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Medionalium vol. 13, JAZU, 1882: 60.

⁴¹ *Statut grada Dubrovnika*: lib.VI, c. 40; J. Lučić, *Obrti i usluge*: 111.

radnog dana nositi kući, nego ga moraju deponirati u kasi ili ga predati svom poslodavcu.⁴²

Uzroci ekcesnih situacija najčešće nisu navedeni u kaznenim spisima. Samo za mali broj slučajeva uzrok je poznat (10),⁴³ a za neke tek se može naslutiti (6).⁴⁴ Za vrlo mali broj tuča i napada može se reći da je učinjeno s prethodnom namjerom (svega 3),⁴⁵ dok su ostale više-manje rezultati agresivne reakcije na situaciju koja napadaču nije bila po volji. Tako na primjer, uzrok jedne tuče, koja je završila na sudu s dvije tužbe, bila je svađa između postolara Radogosta (*Radogostus cauatarius*) i krčmara Dobroslava iz Kotora (*Dobroslaus de Chataro*) prilikom utvrđivanja rezultata igre koju su igrali.⁴⁶ Ovaj slučaj nije zanimljiv samo zato što je urodio s dvije tužbe (oba sudionika tužili su jedan drugoga), nego zato što su obojica za svjedoka, između ostalih, pozvali i jednog zajedničkog: krčmara Radoja (*Radoie frater Helie tabernarius*). Zašto su uopće podnijeli svoje tužbe nije sasvim jasno, jer su obojica priznali optužbe onog drugoga. Na žalost, slučaj izgleda nije okončan, ili bar u ovim kaznenim spisima ne postoji bilješka o tome. Budući da su oba tuženika priznala svoje "nedjelo", vrlo je vjerojatno da su se međusobno nagodili. Kako bilo, ovaj slučaj ipak nam nešto može otkriti - u krčmama su se igrale neke igre. Isto tako ovdje se može donekle očitati vrlo temperamentno i impulzivno funkcioniranje svijesti srednjovjekovnog čovjeka.

Drugi slučajevi, za koje su nam uzroci poznati, nisu ništa manje zanimljivi i donekle otkrivaju način razmišljanja srednjovjekovnog čovjeka. Tako tuče znaju izbiti zbog neplaćenih računa za popijeno vino, zbog odbijanja krčmarice da dade piće na dug, zbog uvreda ili pak zbog ljubomore... Upravo zbog ljubomore Guilermo je istukao svoju ženu krčmaricu Dobru.⁴⁷ Što je bio uzrok Guilermove ljubomore, nije vidljivo iz kaznenih spisa, no možda bi se mogla povezati sa spomenutom lošom reputacijom koja je pratila krčmarice.

Pregledavajući kaznene spise, uočio sam da se neke osobe više puta javljaju kao protagonisti krivičnih djela. Među njima bila je i već spomenuta krčmarica Dobra.⁴⁸ Pored nje, kao takvi mogu se okarakterizirati i krčmar Bogoje (*Bogoe*

⁴² *Libri Reformationum II*: 262.

⁴³ *LM*, sv. 10, f. 25, 25', 58', 81', 89', 90', 107'; *LIF*, sv. 1, f. 93', 156, 258.

⁴⁴ *LF*, sv. 1, f. 4, 82', 83, 102, 118, 143.

⁴⁵ *LM*, sv. 10, f. 102', 117'; *LIF*, sv. 1, f. 143.

⁴⁶ *LM*, sv. 10, f. 89', 90.

⁴⁷ *LM*, sv. 10, f. 81'.

⁴⁸ *LM*, sv. 10, f. 58', 81', 107'.

Guercum, monoculus)⁴⁹ i neki Ilija (*Helias Casse*).⁵⁰ Izgleda da je ova trojka spadala u soj kavgadžija, te su se zbog svoje naravi češće našli u situaciji da moraju ići na sud.

Zbog svađa i tuča u krčmama (ili pred njima), krčmari i krčmarice znali su se često naći na sudu kao svjedoci, ali i kao neposredni protagonisti događaja kojima su, opet često, i sami znali postati žrtvom. U kaznenim spisima naišao sam na 11 slučajeva da su krčmari bili žrtve u nekoj tučnjavi⁵¹ te 6 slučajeva kad su to bile krčmarice.⁵² No, to nije značilo da i oni sami nisu znali zapodjenuti kavgu u kojoj su mogli izvući “deblji kraj”. Dobar primjer svađe koja je završila tučom, a onda i tužbom krčmara protiv gosta, jest onaj kada je Srijedan, krčmar gospođe Filipe (*Sriedan tabernarius domine Philippe*), tužio Ostoju (*Ostoya Zaffaronus*) da ga je istukao u krčmi dok je prodavao vino.⁵³ Međutim, iz iskaza svjedoka, krčmara Miloslava (*Miloslauus tabernarius*), proizašlo je da je kavgu i tuču započeo sam Srijedan ne želeći prihvatiti novac koji mu je Ostoja nudio zbog razbijenog vrča.

Ipak, krčme nisu bile samo poprišta tuča i svađa, nego su ponekad mogle poslužiti i kao pribježište da se izbjegne neželjeni napad. Tako je učinila Bella, žena Petra postolara, kad ju je napao neki Marin. Pobjegla je u krčmu Maroja Murge (*Marroe Murga*).⁵⁴

Posluga u krčmama tj. krčmari i krčmarice bili su različite provenijencije. Iako se za većinu ne može odrediti mjesto podrijetla, podaci o onim rijetkima kojima je porijeklo poznato ukazuju na priličnu šarolikost i prostornu pokretljivost tog sloja. Tako su nam poznati krčmari Nikola Albanac (*Nicchola Albanese*),⁵⁵ Dobroslav iz Kotora (*Dobroslauus de Chataro*)⁵⁶ i Matija iz Modruša (*Matheus de Modrussa*).⁵⁷ Krčmarski sloj bio je šarolik i glede socijalne

⁴⁹ *LIF*, sv. 1, f. 82', 83, 97.

⁵⁰ *LIF*, sv. 1, f. 35, 78', 102.

⁵¹ *LM*, sv. 10, f. 89'-90, 100', 102', 117'; *LIF*, sv. 1, f. 80, 94', 97', 118, 156, 181', 258.

⁵² *LM*, sv. 10, f. 25-25', 58', 81', 107'; *LIF*, sv. 1, f. 93', 97.

⁵³ *LIF*, sv. 1, f. 258.

⁵⁴ *LIF*, sv. 1, f. 207'.

⁵⁵ *LIF*, sv. 1, f. 207'. Tu se ne misli na teritorij današnje Albanije nego na mletačku Albaniju tj. Crnogorsko primorje.

⁵⁶ *LM*, sv. 10, f. 89' i 90.

⁵⁷ *LIF*, sv. 1, f. 97. Vrlo je čudno da je jedan dubrovački krčmar porijeklom čak iz (za ono doba vrlo dalekog) Modruša. Ukoliko bi i krčmar bio stranac, prije bi očekivali da bude iz neposredne dubrovačke okolice kao što je bio Kotor.

stratifikacije. Krčmarstvom su se bavili ne samo slobodni pučani, nego i famuli tj. sluge, čija je sloboda poprilično ovisila o volji njihova gospodara.⁵⁸ Glede famula, možemo se upitati da li su oni krčmarenje obavljali kao zanat ili se radilo o izvršavanju obveza prema svome gospodaru. Kazneni spisi ne govore ništa o tome, no za pretpostaviti je da će prije biti riječ o ovoj drugoj opciji.

Glede odnosa brojnosti muške i ženske krčmarske posluge, u literaturi sam naišao na podatak da su u 14. stoljeću vino "po krčmama prodavale uglavnom žene, a ređe muškarci".⁵⁹ Međutim, pregledavajući kaznene spise došao sam do suprotnog zaključka, jer sam uspio izvući 34 različita imena krčmara, dok je različitih imena krčmarica bilo tek 12. Ipak, ovo pitanje ostavljam otvorenim jer, budući da se radi o kaznenim spisima, lako je moguće da su muškarci lakše dolazili u konflikte koji su potom završavali na sudu.

Kao što je već spomenuto, dubrovački je statut dozvoljavao postojanje krčmi samo u kamenim zgradama.⁶⁰ Neke od njih bile su u suterenu (*in subterraneo*),⁶¹ a neke u prizemlju stambenih zgrada.⁶² Na osnovu kaznenih spisa uspio sam identificirati 27 različitih krčmi (na temelju različitih imena njihovih vlasnika) i to 5 u periodu 1349.-1350. i 22 u periodu 1371.-1374. Krčmi mora da je bilo i više, jer se u dosta slučajeva navodi samo da se događaj zgodio *in taberna*, ne navodeći ni vlasnika krčme niti mjesto na kojem se krčma nalazi. U prilog hipotezi da je krčmi bilo više no što sam ih uspio identificirati govori i činjenica da je broj identificiranih krčmara i krčmarica (46) veći od broja identificiranih krčmi. Na ovom mjestu zgodno je pripomenuti da u to doba sam grad Dubrovnik ima oko 3500 stanovnika.⁶³ Kad bismo taj broj usporedili s brojem krčmi, dobili bismo odnos koji potvrđuje važnost krčme kao mjesta svako-dnevne posjećenosti.

Samu ubifikaciju krčmi, na osnovu kaznenih spisa, nemoguće je izvršiti, jer se one navode prije svega prema imenima vlasnika. Sa sigurnošću mogu reći samo da se je jedna nalazila ispred dubrovačke katedrale (*ante sanctam Mariam*).⁶⁴

⁵⁸ LIF, sv. 1, f. 93'; LF, sv. 1, f. 93; D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 56.

⁵⁹ D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 55.

⁶⁰ Statut grada Dubrovnika: lib. VI, c. 38.

⁶¹ LF, sv. 1, f. 37; LIF, sv. 1, f. 97'.

⁶² LM, sv. 10, f. 117'.

⁶³ Stjepan Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1990: 51.

⁶⁴ LIF, sv. 1, f. 157' i 159'; u kaznenim spisima navodi se još jedna krčma *sub campanis* (LIF, sv. 1, f. 194'), no tu nije jasno radi li se o vremenskoj ili prostornoj odrednici.

O vlasnicima krčmi može se govoriti sa više sigurnosti. Među vlasnicima je bilo dosta patricija, ali su i pučani držali krčme,⁶⁵ a bilo je i onih u općinskom vlasništvu.⁶⁶ Glede patricija uočio sam da se u 1372./73. u razmaku od desetak dana javljaju dva Benešića kao vlasnici krčmi (*ser Andrea de Benessa*⁶⁷ i *Benessa de Benessa*⁶⁸). Pored toga, u literaturi sam naišao na podatak da je nakon smrti Dimitrija Benešića njegovim nasljednicima pripala velika količina vina.⁶⁹ To me navodi na pomisao da su Benešići držali krčmu možda kao obiteljski posjed. Zanimljivo je da je i dubrovački nadbiskup posjedovao krčmu,⁷⁰ a krčme su držale i druge crkvene osobe.⁷¹ Čak su i žene bile vlasnice krčmi, što znači da su bile aktivno uključene i u trgovinu vinom na veliko.⁷² Tako uz Maru Benešić, za koju Dušanka Dinić-Knežević tvrdi da je “jedina žena u Dubrovniku u XIV veku za koju sigurno znamo da je imala krčme i u Dubrovniku i u Stonu”,⁷³ možemo dodati još Filipu Menčetić (*Phylippa de Mence*), Stanu de Slavine i Slavu de Bole kao žene koje su imale krčme u Dubrovniku.

Zaključak

Iako iza ovog teksta ostaje dosta otvorenih pitanja, ipak smatram da se iz svega izloženog mogu izvući neki zaključci. Krčme su nesumnjivo bile važan dio svakodnevnice srednjovjekovnih Dubrovčana. To se vidi već iz njihove brojnosti u odnosu na broj stanovnika grada u to vrijeme. Pored toga, isto svjedoči činjenica da su se neke od njih nalazile u najužem centru grada.⁷⁴ Njihova posjećenost bila je u najužoj vezi s ritmom rada, a njihov razvoj ovisio je o stanju vinograda i vinskoj trgovini. No pored ekonomskih pitanja u instituciji krčme (ukoliko krčmu možemo tako nazvati) prelamaju se i drugi povijesni problemi. Na neke sam i sam pokušao skrenuti pažnju. Općenito, pitanje krčmi u srednjem vijeku na našem prostoru slabo je obrađeno. Proučavanjem kaznenih spisa može se u taj svijet tek zaviriti, i pitanje je što nam krčma sve još može otkriti.

⁶⁵ Odnos je otprilike bio 15:12.

⁶⁶ D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 55.

⁶⁷ *LIF*, sv. 1, f. 93'.

⁶⁸ *LIF*, sv. 1, f. 97'.

⁶⁹ D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 54.

⁷⁰ *LF*, sv. 1, f. 93; *LIF*, sv. 1, f. 125.

⁷¹ Krčma fra Nusse de Bucignolo (*LIF*, sv. 1, f. 118).

⁷² *LM*, sv. 10, f. 45; *LIF*, sv. 1, f. 35, 181', 296.

⁷³ D. Dinić-Knežević, »Trgovina vinom: 54.

⁷⁴ Krčma *ante sanctam Mariam*.

**IN TABERNA QUANDO ERANT
(LIFE IN DUBROVNIK TAVERNS ACCORDING TO
FOURTEENTH-CENTURY CRIMINAL RECORDS)**

GORDAN RAVANČIĆ

Summary

A brief glance at the normative sources of the Dubrovnik Republic is sufficient enough to reveal the fact that wine played a most prominent role in the general affairs of the state both as an important food and trade product. One of the public places in town where wine was retailed were the taverns. In addition to their distributive function, taverns could primarily be regarded from the social aspect - as public houses which were (and still are today) places where the most diversified groups and individuals gathered and therefore, spots where information was being regularly exchanged. It is this social aspect of inns that had scarcely been approached in our historiography, most likely due to the lack of data. Criminal records of the Dubrovnik Republic, documents from the series *Libri de maleficiis* and *Lamenta de foris* in particular, provide an insight into the tavern milieu and are spiced with accounts of excesses which most commonly took place in such places. Thus, we can trace all the tavern visitors and their exact doings, whether they came for a drink, in search of merry company, a game of cards, or making contracts. At the same time, these documents enable us to make an approximate estimation of tavern attendance throughout a year.